Het Sowjetisches Ehrenmal in het Treptower Park

Een voorbije toekomstdroom

Achtergrond - 8 november 2007

Na de Duitse capitulatie wilde het Russische leger zich in Berlijn als bevrijder, maar vooral als overwinnaar profileren. In de Duitse hoofdstad verrezen vier Sowjetische Ehrenmale. Het grootste ligt middenin het Treptower Park.

De gezichtsuitdrukking van moedertje Rusland geeft blijk van een bewogen leven, maar afgezien van het gekwetter van mussen die tikkertje spelen rond haar rokken, heerst er volledige stilte om haar heen. Aan haar voeten ligt een paarse anjer. Er is geen zuchtje wind. Ondanks het vroege uur is de zonnewarmte al in haar stenen sokkel getrokken. Een paar honderd meter rechts van haar verrijst de imposante poort, een van de twee ingangen van het Sowjetische Ehrenmal in het Treptower Park.

Al vanaf 1888 is dit park een van de populairste uitspanningsoorden van de stad, goed voor een picknick, een zwempartij of een tochtje in de roeiboot. Maar in de lente van 1945 zag het park er heel anders uit: veel van de bomen waren gedurende de oorlogswinters gekapt en tussen de verwaarloosde bloemperken had zich een aantal SS-eenheden ingegraven in een vergeefse poging de restanten van Hitlers wereldrijk te verdedigen. Hier in het verre Oosten van Berlijn trokken Russische troepen in april 1945 de stad binnen. Het Ehrenmal dient ter herinnering aan de slachtoffers van de verbeten strijd om Berlijn, maar vooral aan de zege van het Russische leger.

Schepperscollectief

Direct na de oorlog besloot de Russische legerleiding tot de bouw van een monument op deze plek. In het voorjaar van 1946 schreef ze voor het ontwerp een internationale wedstrijd uit. Ruim vijftig internationale architecten presenteerden hun idee voor de toekomstige gedenkplaats. Gekozen werd voor een ontwerp van een Russisch ‘Schepperscollectief’ onder leiding van de architect Jacow S. Belopolsky en de beeldhouwer Jewgeni Wutschetitsch.
Precies vier jaar na de capitulatie van het Derde Rijk, op 8 mei 1949, vond de feestelijke inwijding van het monument plaats. Otto Grotewohl, een van de twee leiders van de pas opgerichte *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* - vanaf

oktober van dat jaar zou hij de eerste minister-president zijn van de DDR - hield bij die gelegenheid een feestelijke rede. Hij dankte daarin het roemrijke leger van de Sovjet-Unie dat zijn land van de gijzeling van het nationaalsocialisme had bevrijd.

Sterke soldatenarmen

Het monument ademt de megalomane geest van het Sovjetimperium in aanbouw. Rusland moest haar invloedsfeer afbakenen en dat deed ze door het aanleggen van uitgestrekte stenen vlaktes met reusachtige beelden. Daarom knielt moedertje Rusland ook hier, in het Treptowerpark. Het hoofd gebogen, treurt ze om de driehonderdduizend Sovjets die in de strijd om de Rijkshoofdstad het leven lieten.

Als ze haar hoofd zou kunnen optillen, zou ze voor zich de stenen vlakte zien waar vroeger tijdens nationale feestdagen de Freie Deutsche Jugend marcheerde. Aan de overkant wordt de vlakte aan weerszijde begrensd door immense roodgranieten vlaggen. Voor iedere vlag zit een bronzen soldaat, eveneens geknield. De helm eerbiedig in de hand en de blik gericht op het met struiken overgroeide massagraf waarin naar schatting vijfduizend soldaten hun laatste rustplaats vonden.

Achter de bronzen soldaat rijst een met gras begroeide Kurgan op, een middeleeuwse Slavische grafheuvel met een bakstenen mausoleum. En daarbovenop torent een enorme bronzen soldaat. Met zijn laarzen vertrapt hij het hakenkruis, in zijn rechterhand een zwaard en op zijn linkerarm een baby. Een Duitse baby. Nergens is de Russische visie op de toekomst van Duitsland duidelijker dan hier: een hulpeloos kind in de sterke soldatenarmen van de Sovjet-Unie.

Helden van het Volk

Alles op deze plek is symbolisch. In de eerste plaats de steenmassa zelf, grotendeels afkomstig van de ruines van Hitlers *Reichskanzlei*. Maar ook de treurwilgen en de zestien witmarmeren gedenkplaten die in slagorde aan weerzijde van het massagraf staan opgesteld, hebben een symbolische betekenis. Het getal zestien verwijst naar het aantal Sovjetrepublieken. De sculpturen op de platen tonen de inzet van het Russische volk tijdens de grote Vaderlandse Oorlog. Niet alleen de soldaat wordt vereerd, maar ook de ingenieur die zijn wapen ontwerpt, de fabrieksarbeider die het produceert, de blozende dochter die zorgt dat hij te eten krijgt en ten slotte zijn vrouw die zich vermant wanneer ze verneemt dat hij is gesneuveld.

Zoals veel monumenten creëerde ook het Sowjetisches Ehrenmal zijn eigen mythe. Nog jaren deden er in de DDR verschillende verhalen de ronde over heldhaftige soldaten die Duitse kinderen van de dood zouden hebben gered. Maar Iwan Odartschenko, de sergeant die model stond voor de soldaat met het kind op de arm, bekende in werkelijkheid geen dergelijke heldendaad te hebben verricht. Nog in de jaren zestig is er een landelijke zoektocht gehouden naar meisjes die door zo'n heldhaftige soldaat gered zouden zijn. Helaas meldde niemand zich. Zo'n held van vlees en bloed zou goed zijn geweest voor het imago van de Russische soldaat, dat ondanks de officiële ethos van lof en dankbaarheid verre van vlekkeloos was. In plaats van ze te redden, verkrachtte het Rode Leger op ongekende schaal Duitse meisjes, vrouwen en zelfs ouden van dagen. De massale verkrachtingen hielden pas jaren na de bevrijding op.

Aan de zoektocht naar het geredde meisje kwam pas een einde in 1966 toen beeldhouwer Wutschetitsch in een interview met de *Berliner Zeitung* aangaf dat hij de inspiratie voor het beeld niet aan een waar gebeurd verhaal had ontleend.

Tot in eeuwigheid…

Wat is er vandaag de dag nog waar van het verhaal dat het Sowjetisch Ehrenmal vertelt? Natuurlijk, vijfduizend doden kan niemand ontkennen. Maar de toekomstvisie die werd belichaamd door de bronzen soldaat ligt al sinds jaar en dag afgeprijsd in het Ostalgie-schap van de Oost-Berlijnse toeristenwinkels. Ook het beeld van de Russen als Duitse bevrijders is aangevreten door de tand des tijds. Direct na de Duitse eenwording gingen er dan ook stemmen op om het hele monument te verwijderen.
Maar dat zal voorlopig niet gebeuren. De CDU-fractie van het stadsdeel Treptow-Kopenick opperde om dan tenminste de omstreden teksten van Stalin van de marmeren platen te verwijderen. Maar zelfs dat is onmogelijk. In de twee-plus-vier Verdragen die in de zomer van 1990 door de beide Duitslanden en de vier voormalige bezettingsmachten werden getekend, stelde Rusland de Bondrepubliek de eis dat de Russische oorlogsmonumenten tot in eeuwigheid zouden worden bewaard en onderhouden.

Sterre Lindhout is historica en werkte voor de Nederlandse ambassade in Berlijn.

Afbeeldingen:
Duitslandweb

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

https://duitslandinstituut.nl/artikel/3098/het-sowjetisches-ehrenmal-in-het-treptower-park